

BIBLIOGRAFIA

Adell, Cases, 1991: ADELL, Joan A, CASES, M Lluïsa. "Sant Julià d'Úixols. Arquitectura", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia catalana.

Alpina, 3003: "Cingles de Bertí, mapa i guia excursionista". Granollers: Editorial Alpina.

Barral, 1981: BARRAL i ALTET, Xavier. "L'art pre-romànic a Catalunya. Segles IX-X". Barcelona: edicions 62.

Bosch, 1986: BOSCH, Amàlia. "Gallifa abans i ara", Barcelona, El Llamp, pp. 98 i 105. 1986.

Junyent, 1960: JUNYENT, Eduard. "Catalogne romane 1". Yonne: Abbaye Sainte-Marie de la Pierre-qui-Vire, Zodiaque. Vol. I.

Masagué, 1991: MASAGUÉ i TORNÉ, Josep M. "Sant Sadurní de Gallifa. Arquitectura", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia catalana.

Masagué, 1996: MASAGUÉ i TORNÉ, Josep M. "El romànic de la ronda", dins "VII ronda vallesana. Sant Feliu de Codines", Sabadell: UES.

Peig, 1991: PEIG i GINABREDA, Concepció, "Sant Julià d'Úixols. Pica", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia catalana.

Pladevall, 1991: PLADEVALL i FONT, Antoni. "Sant Julià d'Úixols. Història", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia catalana.

Pladevall, 1991a: PLADEVALL i FONT, Antoni. "Castellterçol. Història de la vila i el seu terme". Castellterçol: EUMO/Ajuntament de Castellterçol

Puig, Falguera, Goday, 1983: PUIG y CADAFALCH, J., FALGUERA, A., GODAY, J. "L'Arquitectura romànica a Catalunya. Vol. III els segles XII i XIII". Barcelona: Institut d'estudis catalans.

Rius, 1945-47: RIUS i SERRA, Josep. "El cartulario de Sant Cugat del Vallès", vol. I, II i III. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. 1945-47.

Sancho, Raurich, Mestre, 1991: SANCHO, Marta, RAURICH, Xim, MESTRE, Anna M. "Memòria de l'excavació de l'ermita de Sant Sadurní de Gallifa". Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural.

Vall, 1975: VALL i RIMBLAS, Ramon. "Un element preromànic al Campanar de St. Julià d'Úixols". Sabadell: Butlletí UES, núm. 38.

Vall, Masvidal, 1983: VALL, Ramon, MASVIDAL, Agustí. "El romànic del Vallès". Sabadell: ed. AUSA, 1983.

Vall, 1991: VALL i RIMBLAS, Ramon. "Sant Sadurní de Gallifa. Història", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia catalana.

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 144

18 d'octubre de 2014

EL VALLÈS ORIENTAL

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS (CASTELLTERÇOL)

L'ermita de Sant Julià d'Úixols és situada dalt d'un pla que, sense ser molt alt, uns 800 metres d'alçària, domina bona part del terme. La situació a un extrem del terme de la parròquia de Castellterçol i just a tocar el de Granera ha fet que, al llarg de la història, estigues vinculada indistintament a una o altra parròquia.

La documentació més antiga va lligada al monestir de Sant Benet de Bages, així tenim documents de compra-venda, entre els anys 940 i el 961, on el levita Guadamir, fundador del monestir, compra diverses terres, les quals termenegen amb la "domus sanctii Iuliani". Hi ha un document, de

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Façana des de migjorn.

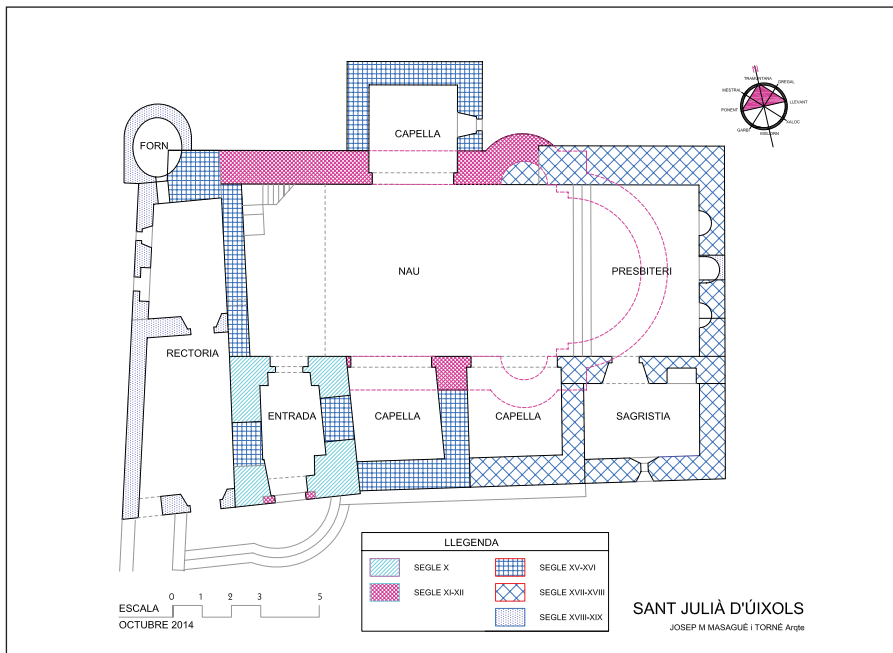

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Vista de l'edifici des de gregal (NE).

l'any 946, amb el qual es ven una casa, situada a la casa de Sant Julià, i que té entre altres afrontacions una altra casa. Això fa pensar en la possible existència d'un petit nucli de poblament a l'entorn de l'església, de fet aquesta possibilitat ja la contemplem per la majoria de les parròquies rurals del Vallès, les quals a més a més

del poblament dispers, masos, etc., també devien tenir petits nuclis de poblament a l'entorn de l'església, possiblement per a servents o altre tipus de dependents necessaris pels serveis de la parròquia.

Tot i que inicialment era parròquia independent aviat passà a ser sufragània de la parròquia de Castellterçol, amb la qual fou cedida, l'any 1130, al monestir de l'Estany. Durant el segle XIV i a causa de la despoblació, va

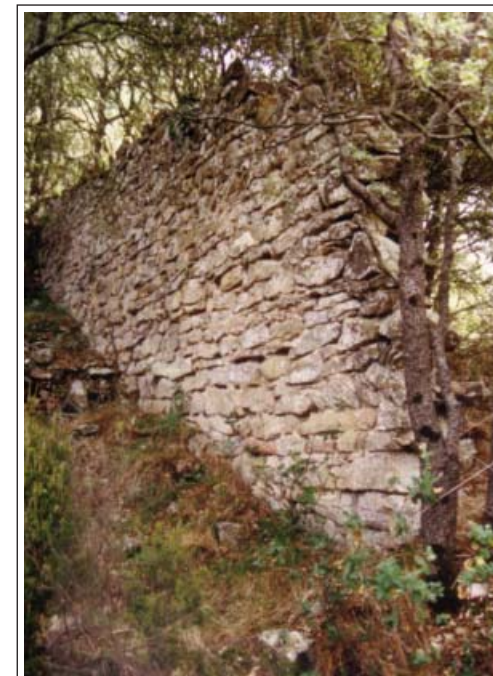

del cos semicircular com a absis per convertir el cos de migdia en capella lateral, en època moderna, fins que van enderrocar l'absis i van paretar l'obertura sobre un arc de descàrrega per convertir aquest cos lateral en dipòsit, (Sancho, Raurich, Mestre, 1991).

ESTRUCTURA DEFENSIVA PROP DE SANT SADURNÍ DE GALLIFA

Es tracta d'un mur de pedra, que té un gruix d'uns setanta centímetres de mitjana i una alçada que en alguns punts arriba als dos metres, que travessa el replà que queda entre cingles prop de Sant Sadurní, sembla ser que la funció d'aquest mur era la de tancar el morro que forma la cinglera.

Aquest mur, format per pedres de mida mitjana lligades amb morter de calç i disposades en filades horitzontals més o menys regulars era limitat pels dos extrems pels cingles, per una banda el precipici i per l'altra la paret de roca.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Restes de la muralla que havia constituït l'estructura defensiva.

El que estranya d'aquesta estructura és el fet que, de continuar per sobre del cingle, deixaria la capella de Sant Sadurní de Gallifa fora de la defensa, així com unes habitacions que s'intueixen d'unes restes situades al seu costat sud-oest, fora de la defensa.

Aquesta estructura formaria part del sistema de defensa aixecat al cim de la muntanya de Sant Sadurní al llarg dels segles IX i X, a qual els arqueòlegs citen com a "castrum Sancti Saturnini" que situen al segle X i l'emplacen al cim del turó. També van detectar suficient material ibèric com per pensar en un assentament d'aquesta època, (Sancho, Raurich, Mestre, 1991).

Text, fotos i plànols: josep m masagué i torné, arqte.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Cos de migdia amb les restes de l'absis i el paredat de l'arcada d'unió.

Només la porta tapiada del mur de migdia presenta un arc fet amb pedres sense cap treball i posades en forma de plec de llibre.

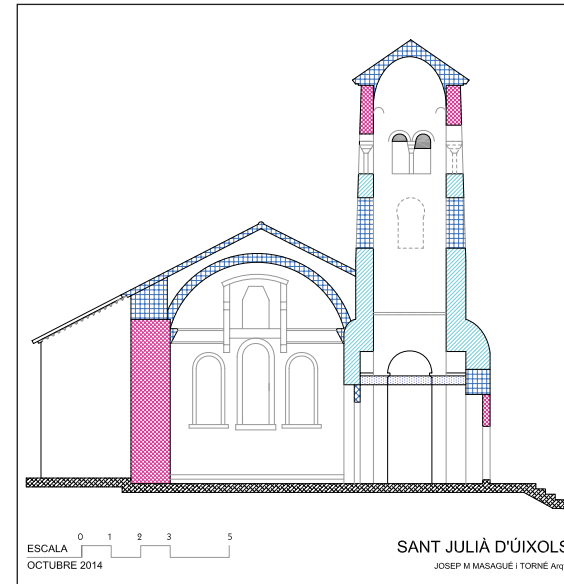
Adossat al costat de migdia, i a tocar l'absis, hi ha un cos de planta quadrada i dues plantes, que té l'accés a la planta baixa pel mur de ponent. Aquest cos té, a la part de llevant, les restes d'una arcada, ara tapiada, que s'obria a un cos semicircular del qual a l'actualitat només queda el basament.

L'aparell d'aquest edifici és fet amb pedra de paredar disposada en filades horitzontals força uniformes. Hom aprofità, per aquesta finalitat, l'estructura en lloses de la pedra de la zona. La pedra és col·locada amb un simple desbastat de la cara vista. Només a les cantoneres les pedres són més grosses i presenten un treball més acurat. Les dovelles de les portes són fetes amb pedra de gres convenientment escairades.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Absis. S'hi pot veure una zona arrebossada d'època medieval que havia estat protegida per l'absis construït entre els segles XVII i XVIII.

L'agost de l'any 1991, s'hi va realitzar una campanya arqueològica que, tot i no ser exhaustiva, va donar uns primers resultats que confirmaven la nostra hipòtesi d'una primera estructura d'aquest edifici situada dins l'època preromànica, segle X, al qual es va afegir un absis llongarà a la meitat del segle XI i es va allargar la nau per ponent. De l'edifici del segle X, van localitzar-ne el mur de ponent i van determinar la porta paredada com a porta d'aquest moment. També van trobar una tomba de caixa de lloses que la situen a un període anterior al preromànic, probablement anterior al segle VIII. Del cos afegit a migdia, en confirmen l'ús de torre defensiva i campanar i situen la construcció en els segles XII-XIII. L'excavació va concretar la construcció

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Secció de l'església pel campanar i entrada a l'edifici.

reestructuració. La coberta de l'absidiola és amb lloses de pedra.

El campanar és bastit sobre una estructura formada per quatre arcades que tanquen un trapezi força regular, el qual determinarà també la planta del campanar. Aquesta estructura, la funció de la qual ens és desconeguda, es presenta com un element singular però a la vegada de difícil interpretació. Les construccions que l'envolten en modifiquen l'aspecte i la funció que degué tenir al moment de l'edificació. Hom parla d'un atri preromànic. (Pladevall, 1991, pàg. 139), de fet l'arcada que dona a llevant té l'arc de ferradura, corresponent a un edifici anterior a l'època romànica; també

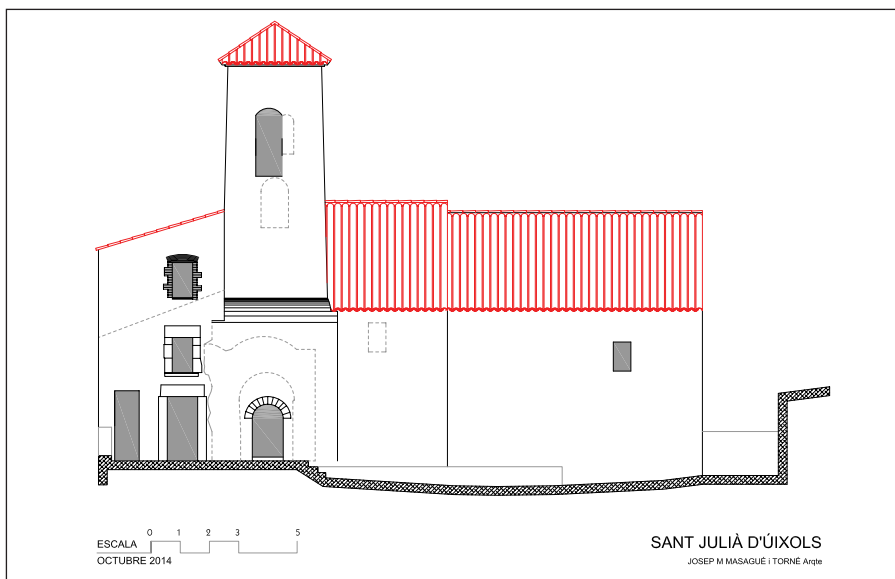
SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Edifici des de ponent.

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Edifici des de llevant.

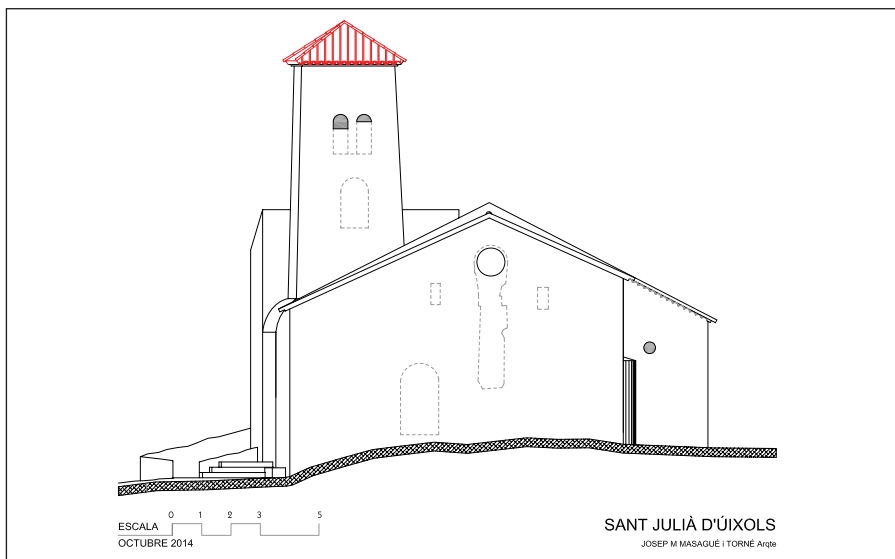
passar a la parròquia de Granera, però retornà a Castellterçol l'any 1550, per una permuta amb una altra sufragània: Sant Llogari de Castellet o de la Sala, que passà a Granera.

De l'època, només en queda el campanar de torre, la part exterior d'una absidiola lateral del que devia ser en el seu moment un interessant edifici, possiblement triabsidal, i probablement els murs laterals de la nau i la volta, actualment recoberts amb l'arrebossat i l'ornamentació de l'última

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Façana de migjorn.

es parla d'un possible campanar-porxo. (Adell, Cases, 1991, pàg. 339), tot i que no hi ha paral·lels amb d'altres edificis catalans de la mateixa època, però que sí que n'hi ha amb d'altres d'època molt posterior, com serien Sant Martí d'Ollers i Sant Pere de Llessui.

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Façana de llevant.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Detall de l'absis amb les arcuacions llombardes que alternen pedra i maons romans, com a les finestres.
SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Detall d'una finestra de l'absis.

Aquesta obertura està composta per dos arcs que formen un cap-i-alt. També hi ha una altra porta, tapiada, entre l'obertura i l'absis.

L'únic element ornamental d'aquest edifici, a part de les impostes dels dos arcs interiors, el tenim en el parament exterior de l'absis. Presenta una decoració llombarda composta d'un fris d'arcuacions cegues, delimitat superiorment per una cornisa en forma de bisell dret, que forma una faixa des de la qual arrenca la teulada de l'absis. El fris està format per set grups, de dues arcuacions cada un, separats per lesenes que es lliuren a un sòcol, el qual és situat a la part baixa i circumscriu exteriorment a l'absis. Aquestes arcuacions cegues arrenquen de petits modillons de pedra de gres, que tenen una senzilla decoració lineal incisa a la part alta. En l'espai definit per les arcuacions i lesenes hi ha intercalades les tres finestres de l'absis.

Cal fer esment de la rara, i potser única a la nostra comarca, decoració que presenten exteriorment els arcs de les tres finestres de l'absis, que intercalen dovelles fetes amb pedra tosca i rajoles de ceràmica. També a la finestra del mur de migdia hi ha dues peces de rajola col·locades en la línia d'arrencada de l'arc, que fa com d'imposta sense sobresortir del parament del mur. La utilització conjunta del material petri i de la ceràmica per motius ornamentals és, en aquesta obra, fet d'una manera conscient i premeditada. La ceràmica utilitzada en aquests ornaments es material recuperat d'estructures anteriors, ja obsoletes, molt probablement romanes.

Així a Santa Helena de Rodes i Sant Joan de Palau-saverdera, hom utilitza també la ceràmica com element ornamental tot i que a Santa Helena no és gens clar que sigui material de recuperació.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Absis i torre des de llevant.

double reclusure en dégradation, que définit une arcade intermédiaire, l'arc de la qual arrenca d'una imposta formada per una motllura en forma de bisell dret. Aquesta motllura només sobresurt pel costat del pilar que és paral·lel a l'eix de la nau. Unes impostes amb les mateixes característiques les tenim a l'arc toral que separa els dos sectors de la nau.

L'absis és de planta semicircular i està cobert per una volta d'un quart d'esfera. La coberta de la nau és una volta de canó seguit.

Hi ha un banc d'obra adossat a tots els murs perimetrals de l'edifici, inclòs l'absis.

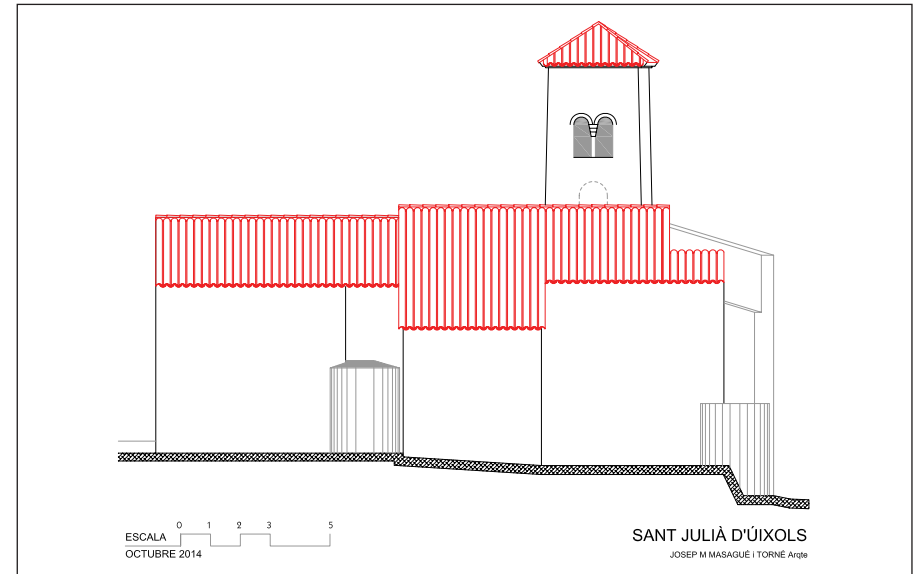
L'interior de l'edifici està il·luminat per cinc finestres, quatre són d'arc de mig punt i doble esqueixada, la cinquena és també d'arc de mig punt, però amb els costats paral·lels i el diàmetre de l'arc més gran que la separació.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Interior de l'absis.

De les quatre primeres, tres estan situades a l'absis i la quarta al mur de migdia; la cinquena està emplaçada en el mur de ponent.

Al temple, s'hi accedeix pel mur de migdia per una porta adovellada amb un arc de mig punt.

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Façana de tramuntana.

El campanar és una torre de forma lleugerament troncopiramidal que recolza sobre una estructura d'arcs i es compon de dues plantes amb finestres. Les de la planta superior són geminades i les de la inferior d'una sola obertura. Les finestres geminades són formades per dos arcs i pilar central amb un capitell compost de tres peces de pedra toscament escairada formant una figura troncopiramidal invertida. La columna és quadrada amb les arestes arrodonides.

De les restes conservades podríem aventurar una possible tipologia per l'edifici medieval, tal com la marquem en punts en el croquis que s'adjunta.

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Campanar des del nord-est.

Detall de la finestra geminada de tramuntana.

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Absis lateral que només es pot veure a la façana de tramuntana, al costat de la capella.

SANT JULIÀ D'ÚIXOLS. Portal romànic que tanca l'arcada de sota el campanar.

Aquest edifici podria ser inclòs dins la tipologia d'edificis triabsidals, bastits a final del segle XI o principi del XII, amb els absis laterals, o absidioles, oberts directament a la nau, a continuació de l'absis central.

Al segle XVI va ser ampliat amb dues capelles quadrades, enfrontades, les quals són cobertes per una volta de creueria amb els nervis constituïts per una robusta motllura que és estilitzada mitjançant un perfil simètric, format per dos cavets i una faixa a cada costat. Els nervis s'uneixen al centre en una clau de volta penjant que, la del costat esquerra, hi ha en baix relleu, la figuració de la dolorosa; la de la dreta és llisa. Les capelles se situen al costat de ponent de les absidioles. El campanar formaria part d'un edifici anterior, possiblement del segle X o anterior.

L'edifici actual, constituït per una nau rectangular amb un presbiteri sense diferenciar i capelles laterals, és el resultat d'una forta reforma que va sofrir durant els segles XVII i XVIII, la qual va ampliar la nau medieval pel costat de la capçalera. Durant aquest moment també es va afegir la tercera capella amb volta de canó i ornamentació barroca i, simultàniament o a continuació la sagristia.

Fa un temps es conservava, al cementiri, invertida i fent de peu a una creu, una pica baptismal d'immersió romànica, que daten del segle X o de l'XI, tot i que no descarten la possibilitat que pogués ser un model rústec i arcaïtzant de final dels segles XII o XIII. Actualment no es troba en el lloc esmentat.

EL VALLÈS OCCIDENTAL

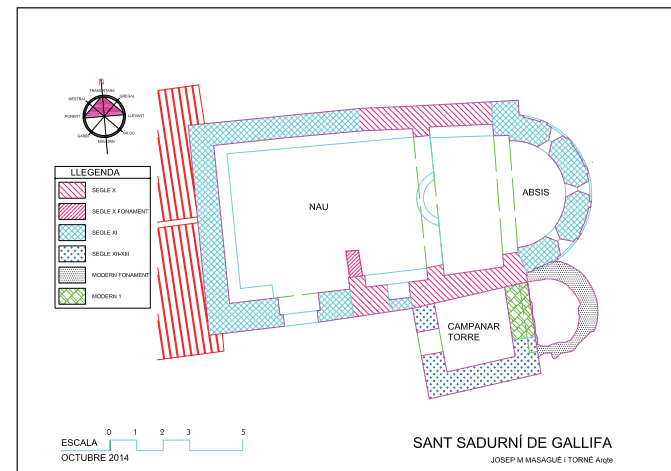
SANT SADURNÍ DE GALLIFA

Ja al segle X surt la *domus* de Sant Sadurní, any 939, (Rius 1945-47), en una venda de terres, com a límit d'una finca i també en la delimitació del bisbat de Vic on surt la muntanya de Sant Sadurní. Sembla que al segle XIV era un priorat del monestir de la Portella amb una petita comunitat que hi residia. A final del segle XVI estava en molt mal estat, i tant era així que el bisbe prohibí, a principi del segle XVII, fins i tot celebrar-hi missa.

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Absis i torre des de llevant.

La capella de Sant Sadurní és un edifici d'una sola nau amb absis. La nau té la planta en forma de trapezi i està dividida en dos sectors desiguals, separats per un arc toral. El sector de ponent, que és el més gran, constitueix bàsicament la nau del temple; el de llevant, molt més petit, queda integrat dins de l'actual presbiteri i té el seu costat de llevant obert per unir-se a l'absis. Aquesta unió es fa mitjançant un

SANT SADURNÍ DE GALLIFA. Planta de l'església amb la cronologia.